

PENOLOGIE EN VICTIMOLOGIE / PENOLOGY AND VICTIMOLOGY**Nieuwe stappen in duurzame verankering herstelrecht****BART CLAES^a**

^a Dr. Bart Claes is houder van het lectoraat Transmuraal Herstelgericht Werken, Avans Hogeschool en bestuurder van het European Forum for Restorative Justice (corresp.: b.claes@avans.nl)

Vandaag worden nieuwe stappen gezet in de verdere duurzame verankering van herstelrecht, zowel in Vlaanderen als in andere Europese landen. Aanleiding hiervoor is de nieuwe Europese Aanbeveling betreffende het 'herstelrecht in strafzaken', die werd goedgekeurd op 3 oktober 2018 door het Comité van Ministers van de Raad van Europa. Nu ligt de opdracht bij de 47 lidstaten waaronder België, en dus Vlaanderen, om deze aanbevelingen en principes over herstelrecht te borgen. Deze aanbeveling richt zich weliswaar ook naar nationale en Vlaamse autoriteiten en organisaties, maar heeft in het bijzonder oog voor de rol van rechters, openbaar ministerie, politie, gevangenis, justitiehuizen, en breder, organisaties actief in de hulp- en dienstverlening naar daders en slachtoffers. Vanuit deze invalshoek en vooral vanuit het appel op deze actoren actief in het forensisch welzijnswerk is deze aanbeveling uiterst relevant².

VERDER OP EEN INGESLAGEN WEG

Deze nieuwe aanbeveling valt niet uit de lucht, maar bouwt voort op de vroegere 'Recommendation No. R(99)19 concerning mediation in penal matters'. De eerdere aanbeveling van 1999 heeft in heel wat Europese landen, waaronder België, model gestaan voor tal van beleidsinitiatieven. Belangrijke les is dat aanbevelingen maar zo krachtig zijn als instrument naar duurzame verankering, als ze worden opgepikt door beleidsmensen, academici, organisaties, etc. (PELIKAN, 2004). Deze gangmakers zijn noodzakelijk om praktijk en beleid verder te beïnvloeden, en om de vertaalslag te maken van deze aanbeveling naar de concrete Belgische en Vlaamse wereld. Ook de slachtofferrichtlijn 2012/29/EU heeft mee zijn basis in deze nieuwe aanbeveling. Zo worden EU-lidstaten verplicht om slachtoffers te informeren over de (eventueel) beschikbare herstelrechtelijke diensten (art. 4 Richtlijn) en om te waken over een voor de slachtoffers veilige toegang tot het herstelrecht (art. 12 Richtlijn).

Voor de Raad van Europa liggen vier doelstellingen aan de basis van deze nieuwe aanbeveling: (1) het verhogen van het bewustzijn, de ontwikkeling en het gebruik van herstelrecht in het strafrechtssysteem; (2) het uitwerken van standaarden voor het toepassen van het herstelrecht; (3) het hanteren van een breder begrip van het herstelrecht; (4) het bevorderen van het herstelrecht in het gevangeniswezen en de reclassering. De aanbeveling stelt zich duidelijk tot doel om in Europa de *shift* te maken naar een herstelcultuur in het strafrechtssysteem.

- 1 Recommendation CM/Rec(2018)8 of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters (https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016808e35f3).
- 2 Voor een uitgebreide bespreking van deze Europese aanbeveling, zie AERTSEN (2019).

KERN VAN HERSTELRECHT

De Raad van Europa geeft met deze aanbeveling ook inhoudelijk, conceptueel richting aan wat herstelrecht is. Zo wordt herstelrecht gezien als een ‘flexibel, responsief, participatief en probleemoplossend proces’ dat zowel complementair kan zijn aan het strafrechtstelsel (bv. herstelbemiddeling) dan wel als alternatief voor strafvervolgning (bv. strafbemiddeling). Net als in de Vlaamse praktijk kan herstelrecht functioneren als (1) diversie maatregel op verschillende momenten tijdens het strafrechtelijke verloop; (2) voorafgaand aan of parallel met een vervolging; (3) als onderdeel van een straf of (4) nadat een straf werd uitgesproken of uitgevoerd. Belangrijk is steeds dat de belangen van de slachtoffers worden erkend en dat er voldoende ondersteuning aanwezig is om herstel en genoegdoening te bekomen. Daarnaast moeten daders aangemoedigd worden in hun verantwoordelijkheidsgevoel en hulp krijgen om herstel mogelijk te maken. Ook wordt de koppeling gemaakt tussen de wijze waarop herstelrecht kan bijdragen tot een succesvolle re-integratie en het stoppen met misdaad kan bevorderen. Deelnemen aan een herstelrechtelijke interventie als herstelbemiddeling versterkt het sociaal en menselijk kapitaal van de dader, leidt tot cognitieve veranderingen en biedt ook mogelijkheden om antwoorden te formuleren op meer structurele elementen (woonst, werk, begeleiding) (CLAES & SHAPLAND, 2017; CLAES, 2019).

Herstelrecht wordt in deze aanbeveling verbreed naar vormen van dialoog waarbij, naast slachtoffer en dader, andere personen kunnen worden betrokken die rechtstreeks of onrechtstreeks beïnvloed werden door het misdrijf. Het gaat dan om steunfiguren van dader en slachtoffer, betrokken beroepskrachten en leden of vertegenwoordigers van getroffen gemeenschappen. Niet onlogisch dat in deze aanbeveling het aantal herstelrechtelijke praktijken ook verder gaat dan enkel herstelbemiddeling, slachtoffer-daderbemiddeling of strafbemiddeling. Er wordt ook verwezen naar herstelgerichte conferenties, *family group conferences*, *sentencing circles of peacemaking circles*.

Herstelrecht wordt ook verbreed naar praktijken die geen dialoog bevatten tussen slachtoffer en dader, maar toch nauw aansluiten bij de basisprincipes van het herstelrecht. Het gaat dan om innovatieve benaderingen van schadeherstel, herstel van het slachtoffer en re-integratie van de dader, steeds gestoeld op de principes van het herstelrecht, zoals slachtofferhulpkringen, therapeutische gemeenschappen, educatieve programma's voor gedetineerden of andere daders, COSA (*Circles of Support and Accountability*), re-integratieceremonieën voor daders, en projecten met daders en hun families of andere slachtoffers van misdrijven. Ook worden de lidstaten aangemoedigd herstelrechtelijke principes en benaderingen te gebruiken buiten de eigenlijke strafrechtprocedure. Het gaat dan om een conflict tussen burgers en politiemensen, tussen gedetineerden en bewakingspersoneel of tussen gedetineerden onderling. Herstelrecht wordt zo verbonden met het ontwikkelen en implementeren van een ‘herstcultuur’ in organisaties als gevangenissen, justitiehuizen, forensisch psychiatrische centra, politiediensten, etc.

Kern is dat belanghebbende partijen steeds de mogelijkheid moeten hebben deel te nemen aan de oplossing van het misdrijf en herstel van de schade die veroorzaakt werd aan personen, relaties en de ruimere samenleving, centraal staat. Andere kernelementen zijn: vrijwilligheid, respectvolle dialoog, gelijke zorg voor de noden en belangen van de betrokkenen, procedurele eerlijkheid, gezamenlijke overeenkomst en de focus op herstel, re-integratie en het bereiken van wederzijds begrip. Ook de werkingsprincipes van vertrouwelijkheid, vrijwilligheid en onpartijdigheid worden benadrukt.

TOEGANG TOT HERSTELRECHT

De Europese aanbeveling verwijst herhaaldelijk naar wijzen waarop lidstaten gerechtelijke autoriteiten en organisaties actief in het strafrechtstelsel moeten aanzetten tot het meer toegankelijk maken van herstelrecht. Tot het opnemen van het recht op herstelrecht is het in deze aanbeveling niet gekomen. Er wordt dus niet expliciet aangeraden aan de lidstaten om daders, slachtoffers of andere betrokkenen een formeel recht te geven op deelname aan een herstelrechtelijk proces. Wel stelt de aanbeveling duidelijk dat het meer toegankelijk maken van herstelrecht gepaard gaat met de verplichting van gerechtelijke autoriteiten en organisaties (zoals justitiehuis, gevangenissen, etc.) om (nieuwe) procedures te creëren die noodzakelijk zijn om belanghebbenden door te verwijzen naar herstelrechtelijke diensten. In de aanbeveling worden geen procedure of condities van doorverwijzing naar voren geschoven maar wordt ruimte gelaten aan elke lidstaat om deze op maat van de lokale praktijk uit te werken. Slachtoffers en daders moeten bovendien door de relevante autoriteiten en juridische professionals voldoende worden geïnformeerd om uit te maken of zij al dan niet wensen deel te nemen. Deze diensten moeten zich op hun beurt beschikbaar stellen doorheen alle fasen van het strafrechtelijke proces.

De aanbeveling richt zich expliciet naar de lidstaten om bewustwording over de mogelijkheden van herstelrecht te creëren bij alle personeel en managers van gerechtelijke autoriteiten en organisaties in het strafrecht. Doel is ten eerste dat deze professionals werkzaam bij de staande en zittende magistratuur, justitiehuis, gevangenissen, politie etc. kennis hebben van herstelrechtelijke principes en praktijken. Zo kunnen zij deze principes van conflictoplossing en herstelrecht toepassen in hun dagelijkse werk. Daarnaast is deze bewustwording ook noodzakelijk om deze professionals de mogelijkheid te geven daders, slachtoffers en andere belanghebbenden te informeren over hun mogelijkheid deel te nemen aan een herstelrechtelijke praktijk.

Met deze Europese aanbeveling wordt herstelrecht en zijn praktijken opnieuw sterk verbonden met de strafrechtelijke context. Verschilpunt met de andere aanbeveling en richtlijn ligt bij de grotere aandacht voor de bevordering van het herstelrecht bij autoriteiten en organisaties actief in het strafrechtstelsel. Ook die focus op het ontwikkelen van een herstelrechtelijke cultuur in de strafrechtbedeling en bij de daarin actieve organisaties, is nieuw. De nadruk van de Aanbeveling CM/Rec(2018)8 ligt op de ruimere en meer algemene toepassing van het herstelrecht en van het gebruik van herstelrechtelijke principes en benaderingen binnen het brede domein van de strafrechtbedeling. De lokale, meer concrete toepassing wordt overgelaten aan de lidstaten. Doel is een meer duurzame verankering en ontwikkeling binnen deze ruime sector. Deze aanbeveling is hierin de eerste belangrijke stap en dient nu opgepikt te worden door beleidsmakers, academici, organisaties, etc. Alvast meer gangmakers gezocht.

REFERENTIES

- AERTSEN, I. (2019). Een nieuwe Aanbeveling van de Raad van Europa: naar een duurzame verankering van het herstelrecht?. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 19(1), 33-47.
- CLAES, B., & SHAPLAND, J. (2017). Herstelbemiddeling in twee gevangenissen. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 17(4), 12-28.
- CLAES, B. (2019). Transmuraal herstelgericht werken. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 19(2), 30-46.
- PELIKAN, C. (2004). The impact of Council of Europe Recommendation No. R(99)19 on mediation in penal matters. In Council of Europe (Ed.), *Crime policy in Europe. Good practices and promising examples* (pp. 49-74). Strasbourg: Council of Europe Publishing.